

Temples and the Local Museums Management

Srihathai Wells

M.A. (Librarian and Information Sciences), Lecturer,
Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

E-mail: ajarn.hon@gmail.com

Abstract

This paper is based on a study of temples and the local museum management focusing on two museums: Ancient Phaniat Museum, Wat Thong Thua in Chantaburi Province and Wat Buppharam in Trat Province. The significant finding revealed that the local museum is creating a learning model for local people, the museum is performed by the collectors who wanted to keep the antiques for their descendant. Besides, the paper addresses four major obstacles in the management of local museums: 1) no museum officer and a museum scholar has a negative effect on clients' ability to access knowledge 2) the impossible checking of exist and lost subjects in the museum because of no registration system 3) the unclassified display and the inadequate information of the museum presentation cause on clients' self-learning environment 4) no preservation and conservation system causes the bad condition on the subjects.

43

ปีที่ 21
ฉบับที่ 1
ม.ค.
-
มี.ค.
2558

วัดกับการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น | ศรีหทัย เวลส์

Keywords: local museum, museum, museum in
Buddhist temple, museum management

44

Vol. 21

No. 1

Jan.

-

Mar.

2015

วัดกับการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ศรียุทธ เวลล์ส

ศศ.ม. (บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์), อาจารย์,

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

E-mail: ajarn.hon@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ดำเนินงานโดยวัด โดยใช้กรณีศึกษา 2 แห่ง ซึ่งได้แก่ พิพิธภัณฑ์โบราณสถานเมืองเพนียด วัดทองทั่ว จังหวัดจันทบุรี และ พิพิธภัณฑ์วัดบุปผาราม จังหวัดตราด จากการศึกษา พบประเด็นที่สำคัญ คือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นการสร้างรูปแบบ การเรียนรู้ของคนในท้องถิ่น โดยร่วมมือกันรวบรวมของเก่าซึ่งล้วนเป็นสมบัติของท้องถิ่นมาเก็บไว้ในอาคารของวัด เพื่อรักษาของเก่าเหล่านั้นไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่น ในส่วนของการจัดการพิพิธภัณฑ์ของวัดนั้น พบอุปสรรคในการทำงาน ดังนี้ 1) การไม่มีเจ้าหน้าที่หรือนักวิชาการประจำพิพิธภัณฑ์ อาจทำให้ผู้ชมไม่ได้รับความรู้เกี่ยวกับวัตถุในพิพิธภัณฑ์เพียงพอ 2) การไม่มีระบบทะเบียนและฐานข้อมูลทะเบียนวัตถุของพิพิธภัณฑ์ ทำให้การตรวจสอบวัตถุที่มีอยู่หรือสูญหายไปทำได้ยาก 3) การจัดแสดงวัตถุที่ไม่เป็นหมวดหมู่ และการนำเสนอข้อมูลวิชาการที่ไม่พอเพียง ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้ชมพิพิธภัณฑ์ 4) การไม่มีระบบการอนุรักษ์และการสงวนรักษาวัตถุ ทำให้วัตถุชำรุด และเสื่อมสภาพเร็วขึ้น

วัดกับการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น | ศรีหทัย เวลล์ส

คำสำคัญ: การจัดการพิพิธภัณฑ์, พิพิธภัณฑ์,
พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น, พิพิธภัณฑ์วัด

46

Vol. 21

No. 1

Jan.

-

Mar.

2015

บทนำ

ในกระแสของวิวัฒนาการทางสังคมที่ปัจจุบันกำลังเข้าสู่ยุคของประชาสังคม (Civil Society) ที่สังคมมีบทบาทในการจัดการตนเองมากกว่าที่จะพึ่งพิงรัฐเหมือนอย่างแต่ก่อนนั้น พิพิธภัณฑวัดในท้องถิ่นคือ คลังทางภูมิปัญญาของสังคมที่ผู้คนในท้องถิ่นต้องรับรู้ และเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำรงชีพ และปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างมีดุลยภาพทั้งในด้านวัตถุและจิตใจซึ่งนับได้ว่าเป็นสถาบันทางวัฒนธรรมที่ต้องมีขึ้นและอาจกล่าวได้ว่าเป็นสถาบันย่อยที่สัมพันธ์กับวัดอย่างแยกกันไม่ได้ยาก (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2551, หน้า 27-28)

วัดเป็นสถานที่ที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับชุมชนในท้องถิ่น เป็นที่ที่คนในชุมชนหรืออาจรวมทุกคนภายนอกพากันมาสร้างวัดขึ้น ทั้งสถานที่และวัตถุต่างก็เป็นผลผลิตทางศิลปกรรมที่มีคุณค่าและมีราคาทั้งสิ้น เหตุนี้วัดจึงเป็นศูนย์กลางทางศิลปกรรมที่แสดงความรุ่งเรืองและแสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น วัดหลายแห่งเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี และเป็นแหล่งรวบรวมโบราณวัตถุที่มีความเก่าแก่ มีความหมาย ความสำคัญทำให้วัดเหล่านั้นได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ และอยู่ในการควบคุมของหน่วยงานรัฐบาล (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2551, หน้า 34)

พิพิธภัณฑวัดหรือพิพิธภัณฑที่จัดแสดงสิ่งของสะสมของวัด เป็นพิพิธภัณฑในท้องถิ่นกลุ่มใหญ่ที่สุดในไทย วัตถุสิ่งของที่อยู่ในพิพิธภัณฑไม่เพียงแสดงออกถึงลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ แต่ยังบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ที่มีกับท้องถิ่นอื่นและสิ่งอื่นอีกด้วย (ศิริพร ศรีสินธุ์ไธโร, 2551, หน้า 019) นอกจากนี้ พิพิธภัณฑวัดยังเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในท้องถิ่นที่มีความรู้เรื่องอดีตและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเองอย่างลุ่มลึก กับคนภายนอกที่มีความรู้เรื่องการจัดพิพิธภัณฑและเทคนิคการจัดแสดง การวิเคราะห์วัตถุสิ่งของ ความรู้ทางภาษาศาสตร์และโบราณคดี รวมถึงแนวคิดทฤษฎีทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (เหมือนพิมพ์ สุวรรณภาศ, 2552, หน้า 171)

ในที่นี้ผู้เขียนขอนำเสนอข้อมูลการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์เพื่อการเรียนรู้ให้แก่ผู้เข้าชม ข้อมูลดังกล่าวได้มาจากการศึกษาดูงานภาคสนามรายวิชาสัมมนาไทยตะวันออกศึกษา ในหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ของการนำเสนอเพื่อศึกษาการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ของวัดจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์โบราณสถานเมืองเพนียด วัดทองทั่ว จังหวัดจันทบุรี และ พิพิธภัณฑ์วัดบุปผาราม จังหวัดตราด

พิพิธภัณฑ์โบราณสถานเมืองเพนียด วัดทองทั่ว

พิพิธภัณฑ์โบราณสถานเมืองเพนียด ตั้งอยู่ที่ วัดทองทั่ว ตำบลคลองนารายณ์ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ตามประวัติวัดทองทั่วเป็นวัดเก่าแก่สมัยกรุงศรีอยุธยา วัดเดิมชื่อ วัดเพนียด ซึ่งอยู่ห่างไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวัดประมาณ 500 เมตร ปัจจุบันเป็นวัดร้างขึ้นทะเบียนของกรมศาสนา วัดทองทั่วได้ย้ายมาจากวัดเพนียด และเปลี่ยนชื่อมาเป็นวัดทองทั่วเมื่อ พ.ศ. 2310

เพนียด เป็นชุมชนโบราณ ที่พบหลักฐานทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ที่สำคัญจากจารึกภาษาขอม อายุราว พ.ศ.800-1000 ได้กล่าวว่า บริเวณที่ตั้งโบราณสถานเพนียดนั้น เดิมเป็นที่ตั้งเมืองจันทบุรีในยุคแรก ซึ่งขอมถือเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญเมืองหนึ่งของอาณาจักรกัมพูชา โดยมีเจ้าผู้ครองนครทำการปกครองอย่างเป็นอิสระ ได้มีการติดต่อกับอินเดียและรับเอาวัฒนธรรมของอินเดียเข้ามาใช้ในวิถีชีวิต เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีเรือสำเภาผ่านไปมาค้าขายกับจีน และอินเดีย มีชาวพื้นเมืองที่เป็นชาวขอมและชาวขอม

วัดทองทั่ว ได้จัดเก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่มีค่าของเมืองเพนียดไว้จำนวนมาก อีกทั้งมีการจัดแสดงโบราณวัตถุที่ค้นพบในพื้นที่ใกล้เคียง (เมืองเพนียด) โดยการจัดแสดงในรูปของพิพิธภัณฑ์ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาลตำบลพลับพลาณารายณ์ และได้รับการสนับสนุนรูปแบบการจัดจากกรมศิลปากร นอกจากนี้มีการจัดแสดงโบราณวัตถุเมือง

เพนียดแล้ว ยังมีการจัดแสดงโบราณวัตถุของเก่าแก่เครื่องมือเครื่องใช้ของชาวบ้านอีกด้วย โบราณวัตถุสำคัญที่จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ได้แก่

1. ใบเสมา สมัยอยุธยา มีรูปเทวดานั่งประนมมือถือดอกบัว 2 ดอก แยกออกซ้ายขวา นักวิชาการบางคนสันนิษฐานว่าเป็นศิลปะศรีวิชัย บางท่านว่าอาจอยู่ในสมัยอยุธยาที่ช่างได้ทำเลียนแบบศิลปะสมัย ศรีวิชัย

2. ตู้พระธรรม เป็นตู้พระไตรปิฎกลายทอง ที่เรียกกันว่าตู้ไทยโบราณ หรือตู้ลายรดน้ำ ที่มีทรงสี่เหลี่ยมลูกบาศก์ มีชั้นวางหนังสือ 2 ชั้น สำหรับเก็บรักษาพระไตรปิฎก มีลวดลายกนกเปลวเพลิง รูปที่ใช้เขียนบานประตูเป็นรูปเทวดาทั้ง 2 บาน ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นผู้รักษาพระไตรปิฎก ด้านข้างทั้งสองเป็นลายกนกเปลวเพลิงเช่นกัน แต่เป็นภาพเล่าเรื่องรามเกียรติ์และสัตว์ป่าหิมพานต์ เป็นฝีมือช่างสมัยกรุงธนบุรี มีอายุราว 200 กว่าปี

3. หีบคัมภีร์ขนาดใหญ่ มีลักษณะสี่เหลี่ยมคางหมู สอบลง ปากกว้าง แกะสลักลายกนกใบเถาวัลย์ออกเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ และมีลายเทพพนม เป็นฝีมือช่างสมัยอยุธยา มีอายุประมาณ 300 กว่าปี

4. หีบพระธรรมหรือหีบพระมาลัย เป็นหีบสำหรับใส่หนังสือพระมาลัย เวลาถึงงานศพนิยมนำไปตั้งตอนพระสงฆ์สวดพระอภิธรรม เป็นฝีมือระดับช่างชั้นครู มีรูปเทวดา 3 องค์ อีกใบเป็นรูปเล่าเรื่องรามเกียรติ์เป็นลายรดน้ำ ปิดทองทั้ง 2 ใบ มีอายุราว 200 ปี

5. พระประธานในอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ คู่กับอุโบสถ ปี พ.ศ. 2471 ได้บูรณะอุโบสถพร้อมพระประธานที่เอียงทรุด โดยการติดให้ขึ้นตรง เมื่อติดขึ้นตรงแล้ว ฐานพระประธานก็ทรุด ตรงปูนปั้นที่เรียกว่าลายผ้าทิพย์ ได้พบ พระยอดธงเนื้อชิน เงิน ทอง นาค เป็นจำนวนมาก และพบโกศงาช้างและแผ่นทองรูปใบโพธิ์ มีตัวหนังสือขอม จารึกไว้ว่า “พระอัฐิพระเจ้าตาก พระยาจันทบุรีเป็นผู้นำมาไว้”

6. เจดีย์ในวัดทองทั่วมีเจดีย์ 2 องค์ เป็นรูปทรงลังกา เป็นศิลปะสมัยอยุธยา มีลายที่ผสมผสานกัน มีอายุราว 200 ปี

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์

1. การรวบรวมวัตถุ วัตถุส่วนใหญ่เป็นของสะสมของวัด บางส่วนเป็นของเจ้าอาวาส และบางส่วนได้มาจากชาวบ้านที่เห็นความสำคัญของสิ่งของต่างๆ โดยนำมาบริจาคให้วัด และต้องการให้จัดเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์เพื่อเก็บสิ่งของเหล่านั้นให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

2. การจัดแสดงและการให้ความรู้เกี่ยวกับวัตถุ มีวัตถุบางส่วนที่ให้ข้อมูลอย่างละเอียด โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมศิลปากร ทำให้ผู้ชมพิพิธภัณฑ์สามารถเชื่อมโยงความรู้ในด้านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ในชุมชนเพนียด และมีวัตถุอีกจำนวนมากหลายชิ้นที่มีเพียงแคंप้ายบอกชื่อและให้ข้อมูลสั้นๆ เกี่ยวกับวัตถุ ในภาพรวมพิพิธภัณฑ์ได้นำเสนอเรื่องราวได้ดีทั้งในส่วนของนิทรรศการและเอกสารแจกและสามารถทำให้ผู้ชมเห็นภาพวิถีชีวิตของเมืองเพนียดโบราณที่ชัดเจนมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม พิพิธภัณฑ์โบราณสถานเมืองเพนียด เกิดมาจากความพยายามและร่วมมือกันของชุมชนที่พยายามรวบรวมสิ่งของต่างๆ มาบริจาคให้กับวัด และยังมีจัดการออกแบบตามพื้นที่ที่จำกัด ดังนั้นการจัดแสดงภายในจึงเรียบง่าย ส่วนใหญ่ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ทำขึ้นเอง

ภาพ 1 การจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑ์

ภาพ 2 คำอธิบายที่เป็นข้อมูลสั้นๆ ประกอบวัตถุที่จัดแสดง

ภาพ 3 สภาพพระพุทธรูปที่จัดวางอยู่ในพิพิธภัณฑ์ ไม่มีการดูแลรักษา ความสะอาด ไม่มีการจัดหมวดหมู่ และไม่มีข้อมูลรายละเอียดของวัตถุแต่อย่างใด

ภาพ 4 วัตถุจำนวนมากหลายชิ้น ไม่มีข้อมูลประกอบทำให้ผู้ชมพิพิธภัณฑ์ไม่สามารถเชื่อมโยงไปถึงสภาพและความเป็นไปของสังคมวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ภาพ 5 สมุดไทยโบราณจำนวนมากที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์ ที่ไม่ได้นำเสนอข้อมูลเฉพาะของแต่ละเล่ม ทำให้ผู้ชมพิพิธภัณฑ์ไม่ได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์ แต่สมุดไทยเหล่านั้นได้รับความช่วยเหลือจากสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยบูรพา ในการสงวนและดูแลรักษา ทั้งในรูปแบบตัวเล่มจริงและการจัดทำเป็นดิจิทัล

พิพิธภัณฑ์โบราณสถานเมืองเพนียด เกิดจากความต้องการและความร่วมมือกันของชุมชนที่เห็นได้อย่างชัดเจน โดยมีการรวมกลุ่มของชาวบ้านในท้องถิ่นที่ใช้ชื่อว่า “กลุ่มอนุรักษ์เมืองเพนียด” ซึ่งมีความประสงค์ที่จะอนุรักษ์โบราณสถานเมืองเพนียดให้คงสภาพปัจจุบันไว้มิให้ถูกทำลาย พร้อมทั้งสืบค้นความเป็นมาของเมืองเพนียด และได้รวบรวมโบราณวัตถุที่กระจัดกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ มาเก็บรวมกัน โดยมีเป้าหมายจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์เมืองเพนียดที่ดำเนินการโดยชุมชน ในการดำเนินงานของกลุ่มอนุรักษ์เมืองเพนียดนั้น ยังได้รับการสนับสนุนในด้านต่างๆ จากหลายฝ่าย ทั้งด้านวิชาการ และข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี นอกจากนี้ทางพิพิธภัณฑ์ยังได้รับการสนับสนุนจากสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา ในการสงวนและดูแลรักษาสมุดไทยโบราณ ทั้งในรูปแบบตัวเล่มจริงและการจัดทำเป็นเอกสารดิจิทัล ทำให้ความรู้ในสมุดไทยเหล่านั้นไม่สูญหาย

อุปสรรคในการดำเนินงาน

1. ด้านบุคลากร ขาดนักวิชาการหรือเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ประจำอยู่ในพิพิธภัณฑ์ทำให้ผู้ชมไม่ได้รับความรู้ที่ถูกต้องและตรงกับความสนใจ
2. ด้านสถานที่ เนื่องจากสถานที่คับแคบ การถ่ายเทอากาศไม่สะดวก ทำให้มีกลิ่นอับและมีฝุ่น รวมทั้งการวางผังของการแสดงวัตถุไม่เหมาะสมกับรูปแบบของอาคารทำให้เดินชมไม่สะดวก และไม่สามารถรองรับกลุ่มผู้ชมที่เป็นกลุ่มใหญ่ที่มีจำนวน 10 คนขึ้นไปได้
3. ไม่มีการทำทะเบียนวัตถุที่รวบรวมเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบการสูญหายของวัตถุได้ และวัตถุบางส่วนที่ได้รับบริจาคไม่มีการตรวจสอบ การจำแนกแยกประเภทการกำหนดอายุ และการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากกรมศิลปากรที่เป็นหน่วยงานหลัก หรือผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ในเรื่องโบราณวัตถุโดยเฉพาะ
4. ขาดระบบการรักษาความปลอดภัยให้กับโบราณวัตถุ วัตถุส่วนใหญ่

ไม่ได้จัดแสดงไว้ในตู้ระบบปิด ผู้ชมสามารถสัมผัสและหยิบฉวยวัตถุได้ รวมถึงการขาดความรู้ของผู้ดำเนินงานในเรื่องการรักษาและอนุรักษ์วัตถุ หรือเอกสารจดหมายเหตุที่สำคัญ ทำให้สิ่งเหล่านั้นต้องเสื่อมสภาพไปในที่สุด

พิพิธภัณฑ์วัดบุปผาราม

พิพิธภัณฑ์วัดบุปผารามตั้งอยู่ที่ หมู่ 3 บ้านปลายคลอง ตำบลวังกระแจะ อำเภอเมือง จังหวัดตราด

วัดบุปผาราม หรือวัดปลายคลอง เป็นวัดเก่าแก่สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาโดย "หลวงเมือง" ในปี พ.ศ. 2191 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2225 รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ภายในบริเวณวัดมีอาคารและสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่ามากมาย อาทิ เขตพุทธาวาส ประกอบด้วยอุโบสถ ซึ่งภายในตกแต่งด้วยจิตรกรรม และมีลักษณะอิทธิพลจีน เช่น การเขียนภาพมังกรคู่ ภาพคนจีนถือรูป และการประดับฐานชุกชีด้วยเครื่องถ้วยจีน วิหารพระพุทธไสยาสน์ก็ประดับด้วยเครื่องถ้วยเช่นกัน วิหารฝากระดาน มีฐานแอ่นโค้งแบบสมัยอยุธยาตอนปลาย เจดีย์ และกลุ่มมณฑป เขตสังฆาวาสประกอบด้วย หอสวดมนต์ เป็นศาลาไม้ยกพื้นสูง หลังคาประดับเครื่องลำยองตกแต่งด้วยไม้แกะสลักปิดทอง ศาลาการเปรียญเป็นศาลาโถง เครื่องไม้มุงกระเบื้องดินเผา ศาลาอกแตก ศาลาลงทรง และกุฏิไม้ ซึ่งก่อสร้างเป็นศาลาเดี่ยว ส่วนหอระฆังนั้นมีการดัดแปลงเปลี่ยนเสาไม้เดิมเป็นเสาคอนกรีต อาคารต่างๆ ดังกล่าวนั้น

พิพิธภัณฑ์วัดบุปผาราม เริ่มดำริที่จะก่อตั้งในปี 2527 เนื่องจากโบราณวัตถุของวัดมีอยู่มากและเก็บไว้ในหลายที่ ไม่มีที่จัดเก็บอย่างถาวร ประชาชนผู้สนใจศึกษาก็ไม่มีโอกาสได้เข้าชม คณะกรรมการวัดจึงต้องการจัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ขึ้น จัดหาทุนจากการทอดผ้าป่าสามัคคี ทอดกฐิน และรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา โดยทำพิธีวางศิลาฤกษ์ในปี 2531 แล้วเสร็จในอีกสองปีต่อมา

โบราณวัตถุสำคัญที่จัดแสดง อาทิ พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปแบบสุโขทัย พระพุทธรูปทรงเครื่อง พระพุทธรูปบุเงินบุทอง เครื่องถ้วยจากประเทศจีน (เครื่องลายคราม) เครื่องถ้วยเบญจรงค์ เครื่องถ้วยจากประเทศยุโรป แสดงให้เห็นถึงการเดินทางแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างเมืองท่าชายฝั่งตะวันออกกับเมืองท่าพื้นทะเลในแถบเอเชียอาคเนย์ไปไกลถึงประเทศแถบตะวันตก

โบราณสถานเป็นศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 24-25 เจดีย์ทรงปราสาทที่เป็นโบราณสถานที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดของวัดบุปผาราม เป็นศิลปกรรมที่นิยมสร้างมากในสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้เป็นเพราะได้รับการบูรณะเปลี่ยนแปลง รูปแบบเดิมจึงเปลี่ยนไปโดยเจดีย์ทรงปราสาท เป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองขนาดเล็ก มียอดปราสาท ตั้งอยู่ด้านหลังของวิหารพระพุทธไสยาสน์

วิหารพระพุทธไสยาสน์ (วิหารพระนอน) เป็นวิหารก่อด้วยศิลาแลงถือปูน ขนาดกว้าง 3.85 เมตร ยาว 8.95 เมตร หลังคาชั้นเดียวมีฟาโลด้านหน้า หน้าบันและซุ้มหน้าต่างประดับด้วยเครื่องถ้วยจีนและเครื่องถ้วยยุโรป ฝาผนังและเพดานด้านในมีภาพจิตรกรรมเขียนสีสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น เพดานเขียนภาพลายดอกไม้ ลายสัตว์ มีนก กวาง มังกรคู่ และอักษรจีน ผนังด้านหลัง พระพุทธรูปเขียนลายนาก และลายดอกไม้

ส่วนผนังอีก 3 ด้านเขียน ลายดอกไม้ มีประตูทางเข้าด้านทิศตะวันตก พระพุทธไสยาสน์หันพระเศียรไปทางทิศตะวันออก โดยหันพระพักตร์ไปทางเหนือ วิหารหลังนี้บูรณะใหม่ เมื่อปี พ.ศ.2533 สำหรับพระประธานในอุโบสถ พระครูสุวรรณสารวิบูล เจ้าอาวาสวัดบุปผารามรูปปัจจุบัน อธิบายถึงประวัติ ความเป็นมาว่า พระประธานในอุโบสถหลังนี้ชื่อ "หลวงพ่อด" ซึ่งประวัติความเป็นมาโดยละเอียดนั้นไม่มีหลักฐาน ระบุชัดเจน เนื้อของพระประธานเป็นทรายแดงฉาบปูน ปางมารวิชัย รูปพระพักตร์มีรอยยิ้มละไม ปัจจุบันโบสถ์และวิหารได้รับการจดทะเบียนโบราณสถานและโบราณ

วัตถุอันล้ำค่า ทางวัดไม่ค่อยเปิดให้ประชาชนเข้ามาสักการะมากนัก เนื่องจากเกรงว่าจะได้รับความเสียหาย และเกรงว่าวัตถุมีค่าจะถูกโจรกรรม จากกลุ่มมิจฉาชีพ

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์

1. การรวบรวมวัตถุ การเก็บรวบรวมวัตถุในพิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 อาคาร ทางวัดจะบันทึกชื่อผู้บริจาค ประวัติของวัตถุชิ้นนั้นติดไว้ประจำตัววัตถุด้วย กระดาษขาว พร้อมลายมือเขียนอธิบายข้อมูลสั้นๆ ทางวัดไม่ได้ทำบัญชีรายชื่อผู้บริจาค เนื่องจากวัตถุส่วนใหญ่เป็นเป็นทรัพย์สินสมบัติเก่าของวัด และเป็นของสะสมของเจ้าอาวาสตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัตถุบางส่วนได้มาจากการบริจาคจากชาวบ้าน บางชิ้นได้ผู้ฟังไปตามกาลเวลา ส่วนมากเป็น เครื่องมือในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

2. การจัดแสดงและการให้ความรู้เกี่ยวกับวัตถุ ไม่ได้กำหนดเป็นแผนผังที่ชัดเจน แต่มีการแยกหมวดหมู่แบบกว้างๆ อีกทั้งยังไม่มีระบบการรักษาความปลอดภัย หรือระบบที่ป้องกันการเสื่อมสภาพของวัตถุโบราณ โดยเฉพาะสมุดไทยโบราณที่มีอยู่จำนวนมากในพิพิธภัณฑ์ ไม่มีระบบการควบคุมความชื้น การป้องกัน การสัมผัสจากผู้ชม เป็นต้น นอกจากนี้เมื่อหลายปีก่อน มีการโจรกรรมพระเครื่องทองคำในพิพิธภัณฑ์ทำให้ของมีค่าสูญหายไปเป็นจำนวนมาก ทางวัดจึงเริ่มมีมาตรการควบคุมความปลอดภัยในพิพิธภัณฑ์ (อาคารใหม่) โดยการไม่อนุญาตให้ถ่ายภาพ เปิดให้ชมสำหรับคนเฉพาะกลุ่ม (โดยเฉพาะนิสิต นักศึกษา อาจารย์และนักวิชาการ) และเก็บวัตถุมีค่าไว้ในตู้กระจกระบบปิด

ภาพ 6 พิพิธภัณฑ์วัดบุปผาราม (อาคารหลังเก่า) ที่จัดแสดงสมุดไทยโบราณ ถ้วยชามเครื่องมือเครื่องใช้ของชุมชน

ภาพ 7 วัตถุบางชิ้นไม่ได้ให้ข้อมูลที่สำคัญแก่ผู้ชม มีเพียงชื่อและนามสกุลของผู้บริจาค

ภาพ 8 สภาพการเก็บรักษาสมุดไทยโบราณของพิพิธภัณฑ์

ภาพ 9 การจัดเก็บสมุดไทยโบราณโดยใช้ผ้าด้ายดิบห่อหลายชั้น พร้อมเขียนคำอธิบายเนื้อหาสั้นๆ ในตัวเล่มที่จัดทำโดยกรมศิลปากร สมุดไทยเล่มนี้เป็นตำรายาและพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ

ภาพ 10 พิพิธภัณฑ์หลังที่ 2 (หลังใหม่) ที่จัดแสดงพระพุทธรูป และ
ถ้วยชามจากต่างประเทศ

ปีที่ 21
ฉบับที่ 1
ม.ค.
-
มี.ค.
2558

ภาพ 11 วัตถุจากประเทศส่วนใหญ่ ไม่มีข้อมูลประกอบการจัดแสดง ทำให้
ผู้ชมไม่ได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์

ภาพ 12 พระพุทธรูปจำนวนมากที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์วัดบุปผาราม หากเป็นองค์ใหญ่จะวางไว้บนพื้นและเปิดโล่ง มีคำอธิบายโบราณวัตถุอย่างสั้นๆ

ภาพ 13 พระพุทธรูปองค์เล็กจำนวนมากทั้งที่ทำด้วยทองคำ เงิน และปิดด้วยทองคำเปลว ทางพิพิธภัณฑ์ได้จัดเก็บไว้ในตู้กระจกที่มีมิดชิด

พิพิธภัณฑ์วัดบุปผาราม เกิดจากความต้องการและความร่วมมือกันของชุมชนที่ต้องการรวบรวมโบราณวัตถุที่กระจัดกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ มาเก็บรวมกัน โดยมีเป้าหมายจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ของชุมชน โดยทางพิพิธภัณฑ์ได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนร่วมกับโรงเรียนในชุมชน ทำให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ทางพิพิธภัณฑ์ยังได้รับการสนับสนุนจากกรมศิลปากรในการจัดเก็บสมุดไทยโบราณและให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสมุดไทยเหล่านั้น ส่งผลให้ผู้เข้าชมได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์

อุปสรรคในการดำเนินงาน

1. ด้านบุคลากร การไม่มีนักวิชาการหรือเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ทางพิพิธภัณฑ์ ประวัติศาสตร์ และจดหมายเหตุ หรือสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้ชมไม่สามารถได้รับความรู้ที่ถูกต้อง ความรู้ในเชิงลึกและตรงกับความต้องการได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่พิพิธภัณฑ์มีวัตถุล้ำค่าจำนวนมาก
2. ด้านสถานที่ เนื่องจากสถานที่คับแคบ การถ่ายเทอากาศไม่สะดวก ทำให้มีกลิ่นอับและมีฝุ่นละออง รวมทั้งการวางผังของการแสดงวัตถุไม่เหมาะสมกับรูปแบบของอาคารและไม่เอื้อต่อบรรยากาศของการเรียนรู้ ทำให้เดินชมไม่สะดวก (โดยเฉพาะอาคารพิพิธภัณฑ์หลังเก่า) และไม่สามารถรองรับกลุ่มผู้ชมที่เป็นกลุ่มใหญ่ได้
3. การไม่มีการจัดหมวดหมู่และแผนผังการจัดแสดงวัตถุที่ชัดเจนและเป็นระบบในอาคารพิพิธภัณฑ์หลังเก่า ทำให้ผู้ชมไม่ได้รับความรู้ที่สำคัญ และทำให้ไม่สามารถมองภาพรวมวัฒนธรรมของชุมชนได้ แต่พิพิธภัณฑ์หลังใหม่ เป็นอาคารที่กว้างใหญ่ขึ้น มีการจัดวางแผนผังการ展示ที่เป็นระบบ และเป็นหมวดหมู่ แต่ยังคงขาดข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดง มีแคปชั่นชื่อและข้อมูลสั้น ๆ ของวัตถุเท่านั้น
4. การไม่มีระบบการรักษาความปลอดภัยให้แก่โบราณวัตถุ รวมถึงการไม่มีบุคลากรที่มีความรู้ในเรื่องการสงวนรักษาและอนุรักษ์วัตถุและ

เอกสารจดหมายเหตุที่สำคัญ โดยเฉพาะสมุดไทยโบราณจำนวนมาก
ที่จัดเก็บไว้ในตู้ไม้ ทำให้สิ่งเหล่านั้นต้องเสื่อมสภาพไปในที่สุด

บทสรุป

จากการที่ได้มีโอกาสเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์วัดหลายๆ แห่งในแถบ
ภาคตะวันออก จุดเด่นที่ผู้เขียนพบคือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นการสร้างรูปแบบ
การเรียนรู้ของคนในท้องถิ่น กล่าวคือ เจ้าอาวาส พระสงฆ์ และผู้อาวุโส
ร่วมมือกันรวบรวมของเก่าซึ่งล้วนเป็นสมบัติของท้องถิ่นมาเก็บไว้ในอาคาร
ของวัด โดยมีเป้าหมายที่จะรักษาของเก่าเหล่านั้นไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา
เรื่องราวของท้องถิ่นต่อไป นอกจากนี้แล้วพิพิธภัณฑ์ยังสร้างเครือข่ายกับ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอสนับสนุนการดำเนินงานและเข้าร่วมกิจกรรม
ของพิพิธภัณฑ์ ทำให้เห็นความตั้งใจของชุมชนที่จะให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็น
แหล่งเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม การจัดการ
พิพิธภัณฑ์ในเชิงวิชาการนั้น ต้องอาศัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโบราณวัตถุ
และงานพิพิธภัณฑ์ เช่น กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร สำนัก
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เป็นต้น รวมทั้งยังต้องอาศัยนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง
เข้าไปช่วยเหลือพิพิธภัณฑ์วัดในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลพิพิธภัณฑ์ทั้งหมด เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อหา
แนวทางแก้ไขและวางนโยบายเพื่อการพัฒนา
2. สนับสนุนงานวิจัย งานวิชาการและนักวิชาการเพื่อพัฒนาการจัดการ
พิพิธภัณฑ์ สร้างองค์ความรู้ให้กับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และให้ความรู้ที่เป็น
ภาพรวมทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น
3. สร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
การดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
4. สร้างการมีส่วนร่วมให้มากขึ้นและพัฒนาคนในท้องถิ่นเพื่อให้
กิจกรรมพิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นมาจากประชาชน และพัฒนาคนในชุมชนนำชม
วัตถุและให้ข้อมูลที่สำคัญในพิพิธภัณฑ์

5. พัฒนากิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ให้มีชีวิตมากขึ้น เพื่อสร้างทัศนคติของผู้ชม ที่จะทำให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นคลังความรู้ที่ล้ำค่าของคนในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งทอง มหาพรไพศาล. (2551). 3 เคล็ดลับกับแนวทางการจัดพิพิธภัณฑ์ชุมชน. *วารสารวัฒนธรรมไทย*, 47(4), 12-15.
- Mahapornpaisarn, G (2008). 3 Tips of Local Museums Management. *Journal of Thai Culture*, 47(4), 12-15. (in Thai).
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2543). มิติทางวัฒนธรรมในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น. ใน เอกสาร การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย (หน้า 11-22). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- Satsanguan N. (2000). Cultural Dimension I the Preparation of Local Museum. In a Seminar Paper: Local Museum in Thailand (pp.11-22). Bangkok: Princess Maha Chakri Srinthorn Anthropology Centre. (in Thai).
- จิรา จงกล. (2517). พัฒนาการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในประเทศไทย. ใน กิจการพิพิธภัณฑ์สถาน (หน้า 27-55). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- Chongkol, C. (1974). Development of the National Museum in Thailand. In *Museum Enterprise* (pp.27-55). Bangkok: The Fine Arts Department. (in Thai).
- ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. (2554). กลไกที่เป็นปัญหาของพิพิธภัณฑ์ไทย. *วารสารเมืองโบราณ*, 37(1), 72-78.
- Phosrithong, P. (2011). Mechanical Problems of Thai Museum. *MuangBoran Journal*, 37(1), 72-78. (in Thai).
- เหมือนพิมพ์ สุวรรณภาศ. (2552). ประสบการณ์พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- Suwanakas, M. (2009). *Local Museum Experience*. Bangkok: Lek-Prapai

Viriyaphan Foundation (in Thai).

วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. (2551). พิพิธภัณฑ์ของคนธรรมดา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ เล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

Songsiri, W. (2008). **Museum of Villager.** : Lek-Prapai Viriyaphan Foundation.(in Thai).

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2551). พิพิธภัณฑ์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

Wallipodom, S. (2008). Museum and Local History A Process of Learning Collaborative. Bangkok: Lek-Prapai Viriyaphan Foundation. (in Thai).

ศิริพร ศรีสินธุ์อุไร. (2551). พิพิธภัณฑ์กับสังคม บทเรียนจากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น. ใน พิพิธภัณฑ์บันทึก ทบทวนบทเรียนจากการวิจัยและพัฒนา พิพิธภัณฑ์ (หน้า 013-042). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

Srisinurai, S. (2008).Museum and Society A Leasson from Localtion Museum. In Museum Diary A Lesson Review from Research and Museum Development (pp. 013-042). Bangkok: Princess Maha Chakri Siridhorn Anthropology Centre. (in thai).